



Slyos

Arkeologiska undersökningar av
senvikingatida/medeltida boplatlager



*Pärla från busgrund, fornlämning 220,
Lillhärdals socken, 1999, Jlm 03D44.*

Lösfynd 1976 och
arkeologiska undersökningar 1993 och 1999
Fornlämning 220 och 222,
Kyrkbyn 14:6, Lillhärdal socken,
Härjedalens kommun, Jämtlands län
Jans Heinerud/PG Bengtsson
2003

Innehållsförteckning

Inledning	2
Målsättning	2
Områdesbeskrivning	3
Natur- och kulturgeografi	
Tidigare dokumentation av området	5
Tidigare forskning	
Tidigare undersökningar	
Undersökningen	7
Undersökningsmetodik	
Undersökningsresultat	
Fynd RAÄ 220 1993	
Fynd RAÄ 220 1999	
Föremålsfynden – en jämförande analys	
Makrofossilundersökningen	
14C analysen/Vedartsanalysen	
Diskussion	15
Sammanfattning	17
Tekniska/administrativa uppgifter	17
Referenser	19
Fyndlista	19
Bilagor	20-34

Inledning

Under en vecka 1993 undersökte Jämtlands läns museum och Lillhärdals hembygdsförening ett boplatlager ca 30 km väster om Lillhärdal. Området, som i folkmun benämns *Slyos* är sedan lång tid tillbaka omtalad som den plats där Härjulf Hornbrytaren, landskapets första nybyggare satte ner sina bopålar och bröt bygd för över tusen år sedan.

Våren 1999 ansökte Lillhärdals hembygdsförening om landsbygdsutvecklingsmedel för fortsatta undersökningar inom *Slyos*. Medel beviljades och under två veckor i augusti samma år pågick den arkeologiska undersökningen.

Undersökningen 1999 kom i första hand att koncentrera sig på att slutföra friläggandet av det boplatlager som delundersöktes 1993 (RAÄ 220). En mindre undersökning företogs även av en skärvstenspackning (RAÄ 222), där syftet var att klargöra lämningens konstruktion, funktion och ålder. Två kolprov togs från RAÄ 220 resp. 222 för C14-analys och datering. Vidare fastkarterades två större områden kring de två fornminneslokalerna i syfte att finna ytterligare bosättningsspår och andra lämningar. Efter undersökningen utfördes även en makrofossilanalys från de båda lokalerna.

Undersökningen utfördes under ledning av antikvarie Jans Heinerud och av amanuens PG Bengtsson, Jämtlands läns museum. Vidare deltog tre personer från arbetscentrum i Lillhärdal.

Jans Heinerud och PG Bengtsson har utarbetat föreliggande rapport.

Föreliggande rapport utgör en fristående fortsättning av *Rapport över arkeologisk undersökning av boplatlager inom fornlämning 220, fyndområde av boplatsskara, Kyrkbryn 14:6, Lillhärdals sn, Härjedalens kn, Jämtlands län*. (Heinerud, 1998). Ritningarna från 1993 års undersökning särredovisas inte i denna rapport.

Målsättning

Huvudmålsättningen med 1993 och 1999 års undersökningar var att öka kunskapsunderlaget kring områdets bebyggelseutvecklingen, under vilken tid området har nyttjas och vilken näring som huvudsakligen har bedrivits i området.



Fig. 1. Översiktskarta över sydvästligaste Härjedalen. Slyosområdet är markerat med rött. © Lantmäteriet Dnr L 1999/387.

Områdesbeskrivning

Natur- och kulturgeografi

Slyos är beläget i Lillhärjedals socken, i sydvästra Härjedalen, ca 3 mil väst om Lillhärjedals kyrkby och på östra sidan om vattendraget Härjån. Området som är ungefär 7,2 ha stort, avgränsas i väst-syd av Härjån, Lövnäsullen i norr samt av ett sankt markområde i öst. Topografin inom området karaktäriseras, genom Härjåns dalgång, av en småkuperad och låglänt terräng mellan ett kuperat landskap med större och mindre åsryggar samt höjder på 600-800 m ö h. Området består till största delen av isälvsavlagringar från grovt grus till sand och mo (fig. 1) (Lundqvist 1969:375ff).

Vegetationen inom området karaktäriseras av fuktig lövskogsmark, ris- och buskvegetation med inslag av öppna ängar.

I området finns i dag tre gårdar Lövnäsullen, Lövlunda och Snösullen samt några fritidshus. Ingen av gårdarna är idag helårsbosättningar utan används som fritidsfastigheter.

På en laga skiftesskarta från 1876-96, finns tre gårdar samt en fåbodvall upptagna. Gårdarna:

Snösullen (omnämd 1591 som *Snörsvold*), tidigare fåbodvall, men blev i mitten av 1800-talet torplägenhet under "Päls" i Nordanhå.

Lövnäsullen, som anlades som en fåbodvall till Röstgården i Kyrkbyn, men ombildades till torplägenhet i mitten av 1800-talet.

Slyåsen, som var ett nybygge som upptogs omkring 1860.

Fäbodvallen var Rensåsvallen. Den var ursprungligen fäbodvall, men upptogs under andra halvan av 1700-talet som nybygge, för att kring år 1800 åter bli fäbodvall (Modin 1949, Eriksson 1979). På laga skifteskartan finns även en uppgift om en ”gammal buvall”. Enligt en handritad karta över området av Elof Herrdin, benämns vallen *Hålln*, med noten, ”att ett hus stod kvar omkring år 1800” (bil. 12). Det var för övrigt denna plats som Jämtlands läns museum utförde en undersökning 1986 (Willemark 1986) (se även sid. 5). Inom området fanns vidare två mindre åkrar vid Slyåsens nybygge. I övrigt bestod markslagen av slåtter- och betesmarker (bil. 11), (Modin 1949, Eriksson 1979 samt Bäckström 1876-96). Gården Lövlunda uppfördes under 1920-talet.

Undersökningsområdet RAÄ 220 är registrerat i fornminnesregistret som ett ”fyndområde med boplatsskaraktär”, efter fynd av ett stort antal boplatssrelaterade föremål i mitten av 1970-talet. RAÄ 222 är registrerat i fornminnesregistret som ”skärvtensvarp”. Platserna är belägna på terrasserade och sandiga markpartier några hundra meter öster om Härjån, (fig. 2.).

Tidigare dokumentation av området

Tidigare forskning

Den tidigare forskningen i området samt traditionen kring Härjulf Hornbrytaren och hans koppling till Slyos, har tidigare genomgåts och beskrivits i olika sammanhang, varför det inte närmare kommer att beröras här (Modin 1949, Nilsson-Tannér 1968, Heinerud 1998, Eriksson 1993, m fl). Emellertid har det nyligen framkommit en del nya uppgifter som bör omnämnas. I samband med berättelsen om Härjulf Hornbrytaren brukar man omnämna det omtalade gränsdokumentet som en av huvudkällorna för sägnen. Gränsdokumentet skall enligt tidigare historiker ha tillkommit i slutet av 1200-talet. Genom förnyade analyser har Olof Holm visat att gränsdokumentet ej är något enhetligt dokument utan bör ses som exerptsamling bestående av flera delar och i huvudsak tillkommen under 1300-talets första hälft i Norge. Källorna kan dock vara avskrifter av äldre källor och den delen som omtalar Härjulf Hornbrytaren och Härjedalens äldsta bebyggelse daterar sig troligen till samma tid som Landnámabók, d.v.s. 1200-talet (Holm 1999:81ff).

Tidigare undersökningar

Inom området har det genom åren utförts flera undersökningar. En av de första dokumenterade undersökningar i området var Erik Modins utgrävning av Kungshögen 1890 (nr. 4, fig. 2). En undersökning som även

resulterade i att Kungshögen blev bedömd som naturbildning (Modin 1949:145).

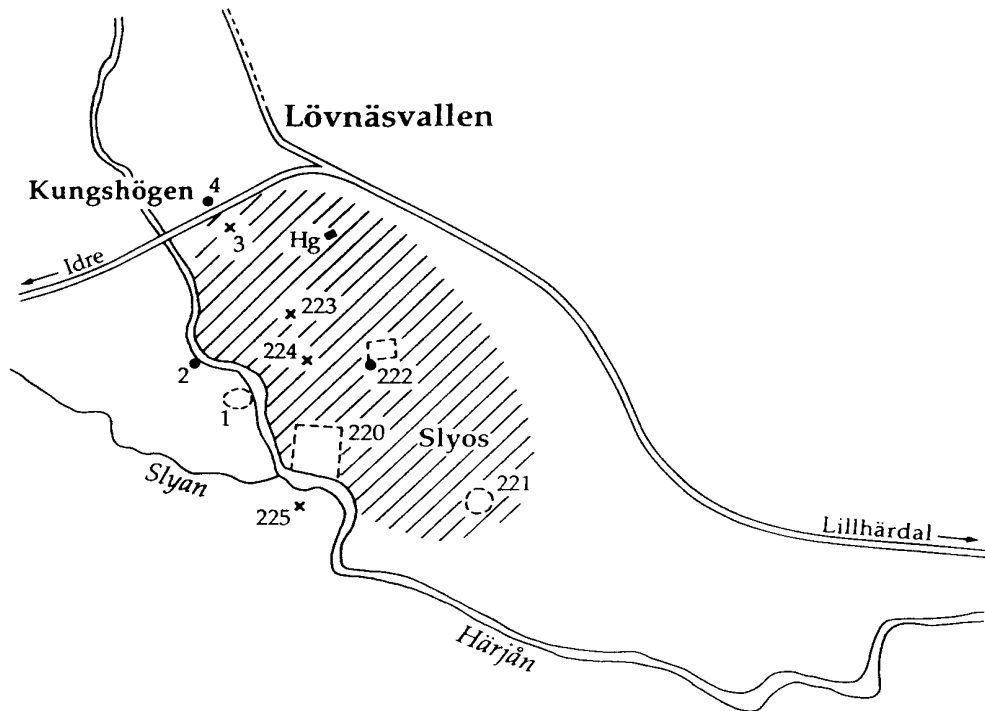
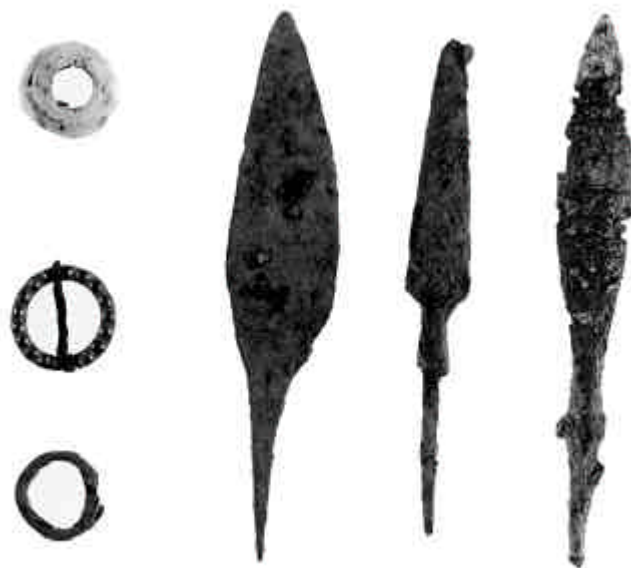


Fig. 2. Kulturlämningar och fyndplatser i området kring Slyos, samt undersökningsområdena, RAA 220 och RAA 222. Utdrag ur ekonomisk karta 663 06.

Den första systematiska undersökningen av området skedde 1976 i samband med Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering. Resultatet av inventeringen var dock magert, vilket till stor del berodde på områdets svårinventerade terräng. I september samma år sökte några privatpersoner, Elof och John Herrdin, Lillhärda, av området med en metalldetektor.

Avsökningen resulterade i att närmare 100 metallföremål påträffades (Hemmendorff 1979:3ff). Fyndmaterialet var mycket varierande, både i tid och i funktion. En stor del av fynden var redskap som knivar, brynen, eldstål, en yxa, o.s.v., men även vapen som pilspetsar påträffades. Vidare hittades hästutrustning, som hästskor, hästkosömmar och hästbetsel. På fig. 2 är flera av fyndplatserna utmarkerade. Förutom 1999 års undersökningsområden, nr. 220 och 222 (Gammelänget), finns fem andra fyndplatser som nr. 221 (fyndområde av boplatsskarakter) nr. 3 (fynd av pilspets), nr. 223-224 (fynd av hästbetsel), nr. 225 (fynd av järnyxa). Nr. 1 är bedömt som ett område med naturbildningar och nr. 2 är en stolpbod

från tidigt 1700-tal (se även bil 12). Omkring 500 meter öster om Slyos, vid Enfasttjärnen, finns dels en plats med tradition samt en fyndplats registrerad. På den förra säger traditionen att Enfast, en av Härjulf's söner, ska ha varit bosatt och enligt en lokal sagesman ska det före vägens tid ha funnits rester av ett hus i området. I närheten av den förra platsen hittades vid dikningsarbete omkring 1950 ett träpilskaft. Skaftet är dessvärre numera förekommet, (muntl. E. Herrdin 1993).



Fynd från Slyos 1976. Jlm 78s12/24.

Omkring 400 meter söder om Enfasttjärnen finns ytterligare en plats med tradition registrerad. Platsen som kallas för *Domkyrkan* skall tidigare ha varit en mötes- och gudtjänsplats för svenskar och norrmän.

I detta sammanhang bör även ett annat fynd nämnas, även om det inte ligger i området, utan några kilometer österut, vid Rönnåsvadet. I samband med ett vägarbete i mitten av 1950-talet påträffades en depå med 18 mycket välbevarade föremål. Föremålen bestod av två eneggade kortsvärd, två knivar, en lancettspets, åtta pilspetsar, en holkyxa, en rasp, en fil och två beslag, som daterades till 6-700-talen e. Kr (Hvarfner 1958:154). Att föremålen, trots att de legat i jorden i drygt 1300 år, fortfarande var så välbevarade beror på att de hade skyddats av glödpatina. Glödpatina, som uppstår vid en kraftig upphettning, tyder dessutom på att depåfyndet var en grav (Sundström 1989:26f). Förutom att fyndet har ett stort egenvärde, visar den även på en mänsklig närvaro nära Slyos så tidigt som 6-700-tal.

År 1982, utförde forskare från Umeå universitet en mindre undersökning i området. Vid detta tillfälle grävdes ett antal provgropar och man kunde

konstatera en kulturpåverkan genom fynd av sotig jord och skörbrända stenar. Emellertid såg man inget mönster i dessa fynd och drog heller inga slutsatser av undersökningen. Man gjorde även en fosfatkartering inom Slyosområdet samt en pollenundersökning vid Enfasttjärnen. Fosfatkarteringen gav ett negativt resultat och några resultat från pollenundersökningen finns inte, (Andersson 1987:20, Baudou, muntl. uppg. 1997).

År 1986 undersökte Jämtlands läns museum en av fyra husgrunder belägna längre norrut inom Slyosområdet, nära Lövnäsvallens fäbod (Willenmark 1986). För övrigt samma område som finns utmarkerat som "gammal buvall" på laga skifteskartan från 1876-96 och som benämns *Hålln* enligt E. Herrdins karta (bil 12 och Bäckström 1876-96). Undersökningen resulterade i att en ålderdomlig husgrund av "grophustyp" dokumenterades. Det blev dock inte daterat, då det visade sig att kolprovet innehöll för lite kol för att en C14-analys skulle kunna göras.

Området kring Slyos är idag, trots tidigare inventeringar och undersökningar svårtolkat. Lösfynden från 1976 återfanns inom ett relativt stort område och spände över en lång tidsperiod, från 1200-1900-tal. De tidigare undersökningarna i området, t.ex. undersökningen 1993, var såpass småskaliga att de endast utgjorde fragment av helheten. Nya undersökningar var därför nödvändiga för att kunna skapa en kulturhistorisk bild av området.

Undersökningen

Undersökningsmetodik

Det tidigare upprättade fristående koordinatsystemet vid RAÄ 220 utnyttjades även 1999, med X växande mot norr och Y mot öster. Fixhöjd togs från svävande nollplan 10 m över en större sten ca. 8 m NNÖ om undersökningsytan. Översiktsplanen över undersökningsytan från 1993 utvidgades och upprättades i skala 1:200 (bil. 1). Innan en ny avtorvning gjordes, rensades de tidigare undersökningsytorna. Därefter utvidgades boplatssytan som avtorvades och plangrävdes ner till steril jord. En ny plan över undersökningsytan upprättades i skala 1:30, (bil. 2).

Vid RAÄ 222 upprättades ett nytt fristående koordinatsystem, med X växande mot norr och Y mot öster. Det fanns i början vissa svårigheter att identifiera och lokalisera fornlämningen. På inventeringsblanketten från 1979 utgörs lämningen av en 8 x 6 m och 0,4 m hög skärvtensvarp. Efter mycket sökande påträffades en skärvtenspackning som var 4 x 3 m stor och 0,2 m hög. Det bör dock vara fråga om samma lämning, då 1999 års inmätningen dels gjordes utifrån tidigare kartor och genom noggrann terrängsökning med hjälp av kompass och jordsondning. Ett mindre schakt

av skärvstenpackningen upptogs i syfte att ta ett kolprov för datering och för att definiera dess konstruktion. En översiktsplan, planritning, sektionsritning samt en schaktplan upprättades (bil. 4-5)

Efter det att koordinatsystemen hade upprättats utfördes en fosfatkartering av ett 21 x 33 resp. 30 x 54 m stort område på båda platserna (se vidare sid 10 och bil. 6-7).

Utgrävningen omfattade ett. 18,5 m² stort område inom RAÄ 220 resp 0,5 m² inom RAÄ 222.



Fig. 4. Jlm 99x117/5. RAÄ 222. Översiktsbild över undersökningsområdet. Foto från SÖ.

Undersökningsresultat 1993 och 1999

RAÄ 220

Vid grävning av hela ytan tydliggjordes avgränsningen av boplatslagret eller husgrunden. Det kulturlager som framkom tolkades som en golvyta i ett hus. Golvytan bestod av ett kompakt lager av kol, sot, fet jord och skörbränd sten, framför allt i dess centrala del. Merparten av de skörbrända stenarna inom ytan utgjorde dessutom sannolikt resterna efter en utasad eldstad. De skörbrända stenarna låg utspridda över ett stort område, inbäddade i ett kol- och sotlager, ca. 2,5 x 1 m , i dess centrum fanns ett närmast koltomt rektangulärt område ca. 1,0 x 0,5 m med ljusgrå och omrörd jord. Det ”rektangulära området” tolkades som resterna -botten- efter en mindre eldpall och den skarpa avgränsningen på att den haft en ram, eventuellt ett timrat ytterhölje. Avgränsningen av husgrunden syntes

tydligast vid den nordliga väggen som begränsades av en tydlig sotrad, ca 4 m lång. De övriga väggarna var mer otydligt avgränsade. Emellertid kunde 1999 års undersökning visa att golvytan bör ha haft en utsträckning av minst 4,5 x 2,5-3 m. Osäkerheten i måtten beror, dels på avsaknaden av syllstenar men även på att vissa sot och kolstråk, belägna i golvytans ytterkanter, dels kan tillhöra golvytan, men kan även ha legat utanför huset. Kol och sotstråken som sträcker sig mot norr och nordväst kan eventuellt tolkas som plats för timmerknutarna. Emellertid blir kollagret fyllt med skörbränd sten i den sydöstra delen mer svårtolkat. En möjlig förklaring är att det är någon form av kokgrop eller avskrädesgrop (bil. 2). Husgrundens golvyta visade sig även vara något mindre än vad som förutsågs efter undersökningen 1993. Detta beror i huvudsak på att inte hela husgrunden utgrävdes vid detta tillfälle.

Ett nytt kolprov togs i eldstaden, vilket gav en datering till mellan 1030-1260 e. Kr (cal. med 2 sigma), (bil. 8-9).



Fig. 3. Jlm 99x117/7. RAÄ 220 "Eldpallen" under utgrävning. Foto från ÖNÖ.

RAÄ 222

Här upptogs endast ett mindre schakt, 1 x 0,5 m stort, i skärvstenspackningens västligaste del. Syftet var i första hand att ta ett kolprov för åldersbestämning, men även för att utröna dess uppbyggnad och konstruktion. Undersökningen påvisade att anläggningen bestod av ett 0,1-0,15 m tjockt kulturlager med kol, sot och skärvsten. Emellertid var undersökningen såpass liten att en tolkning av skärvstenspackningens funktion, i det här skedet, skulle vara alltför vanskelig. En förnyad undersökning med en utvidgning av anläggningen måste till för att kunna besvara detta. En

gissning är dock att skärvstenspackningen eventuellt kan ha utgjort en eldstad i en mindre byggnad. Ett kolprov togs i skärvstenspackningen, vilket gav en datering mellan 1190-1300 e Kr. (cal. med 2 sigma), (bil. 8-9).



Fig. 5. Jlm 99x117/2. RAÄ 222 skärvstenspackningen. Lodbild.

Fynd RAÄ 220 1993

Fynden fördelade sig över hela undersökningsytan och visade inget mönster i fyndspridningen. Fynden bestod av tre bitar eldslagningsflinta, en järnpilspets, en liten rund sten med knackspår samt järnfragment (se Fyndlista samt bilaga 3)



En del av föremålen funna i Slyosområdet 1976 och 1993; två knack/slipstenar, ett spänne, en sländtrissa, två delar av en kniv och ett eldstål. Jlm 97x24/8.

Fynd RAÄ 220 1999

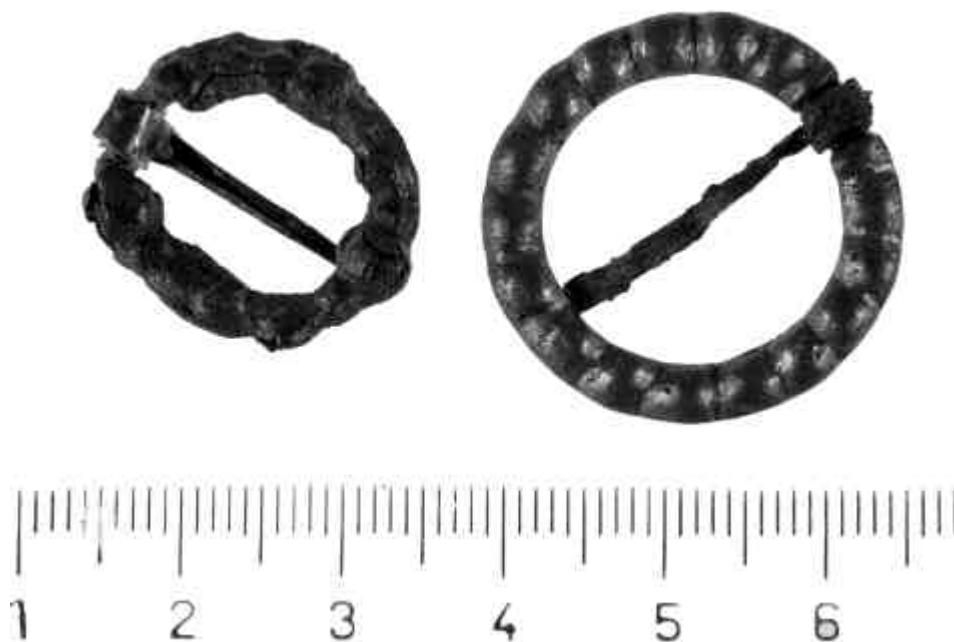
De få fynd som påträffades vid 1999 års undersökning inom RAÄ 220 fördelade sig över hela undersökningsytan. Det var därmed svårt att se något mönster i fyndspridningen (bil. 3). Fynden från undersökningen bestod av en liten blå, bikonisk, transparent glaspärla, fyra delar av brynen, 2 bitar eldslagningsflinta, ett kvartsavslag(?) och tre små brända ben. Förutom fyndet av glaspärlan är de övriga fynden vanliga fynd i boplatlager från sen vikingatid och tidig medeltid. Glaspärlan är rund, 1,1 cm i diameter och bikonisk till formen. Beträffande åldern av pärlan så går åsikterna i sär. Callmer tidsbestämmer den här typen av pärlor till vikingatid, d.v.s. 800-1050 e.Kr. (Callmer 1977:80). Lars Salminen, som studerat och systematiserat flera pärlor av den här typen i Lund, tidsbestämmer pärlorna till 1000-1100-tal e.Kr. I båda fallen måste man dessutom räkna med en tidsfördröjning av 50-100 år. Han menar att en datering av pärlan från Slyos rimligtvis bör hamna i slutet av 1100-tal eller början av 1200-talet (Salminen, muntl.).



Fig. 6a och b. Bikonisk pärla från Slyos, RAÄ 220. Jlm 03D4.

Föremålsfynden – en jämförande analys

Samtliga föremål som har påträffats på Slyos-området förekommer även på andra medeltida och historiska boplatser, dock finns vissa föremål som skiljer sig något från de övriga och är värda att kommenteras.



Spännen från Lövsåskyrkan och Slyos. Jlm 97×24/5.

Söljan/spännet som påträffades inom Slyos 1976 är 2,5 cm i diameter, gjutet i tenn och mycket välbevarat. Ringen har ett halvcirkelformat tvärsnitt med en flat baksida. Ovansidan är dekorerad med små vulster. På ringen sitter en något rostad fästnål i järn. Typen är mycket ovanlig och är endast funnen i ytterligare ett exemplar inom Jämtlands län.

Vid en utgrävning av den så kallade Lövsåskyrkan, Brunflo socken, 1948 och 1952, påträffades ett liknande spänne, men något mindre. Även detta spänne är gjutet i tenn med liknande halvcirkelformade tvärsnitt som Slyos-spännet och dekorerad med små vulster. Skillnaderna mellan spännena är förutom storleken, att fästnålen på det sistnämnda är gjord av brons (*se fig.*). Beträffande dateringen av spännena, kan de jämföras med ett liknande spänne funnet i Lund, som dateras till 12 - 1300-tal (Blomqvist 1947: 137 ff). Ett myntfynd daterar dessutom husgrunden från Lövsåsen till 1200-talets senare del (Nilson 1952:38 f, Wischn 1992:36). Dateringen 12 - 1300-tal bör även kunna gälla för spännet från Slyos.

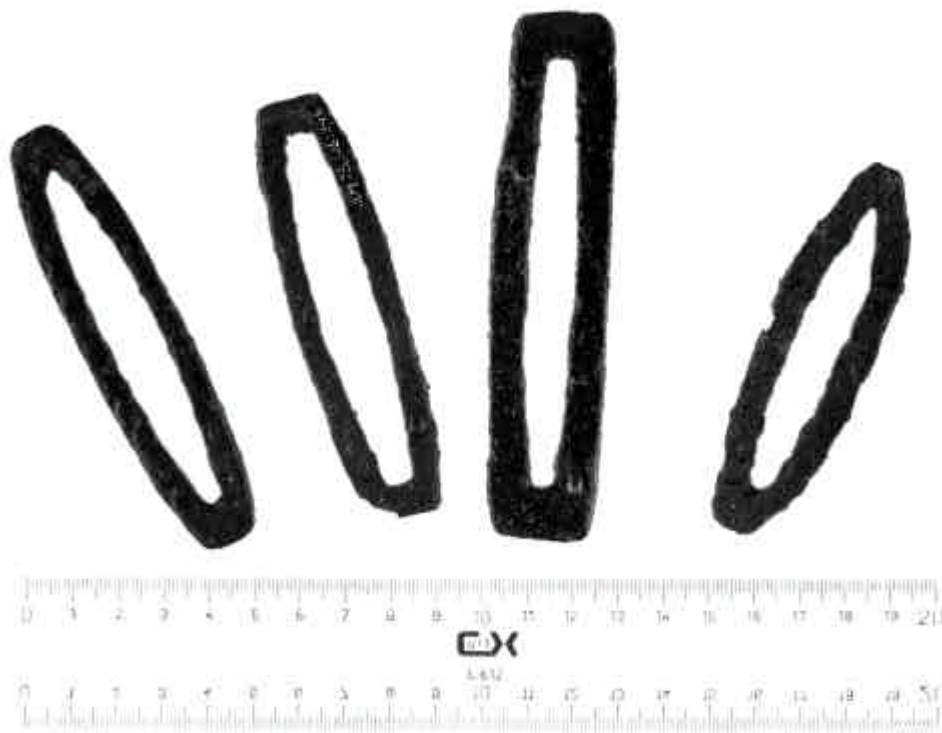
Inom Slyos-området är två runda och välslipade stenar funna. De är ungefär lika stora, 4-4,5 cm i diameter. Den ena är närmast klotformad, medan den andra är något "tillplattad". Den ena stenen har tydliga knack- eller slagspår i ytan, medan den andra är slät. Vad har stenarna haft för funktion? I en artikel i *Fataburen* av Nils Keyland ges två förslag grundade

på fynd av liknande stenar från södra Sverige. Enligt Keyland kan de antingen ha varit portabla slipstenar/brynen och/eller eldslagningsstenar. Samma sten kan dessutom ha båda funktionerna (Keyland 1916: 202 ff). Liknande välslipade runda eller ovala stenar med eller utan knack- eller slagspår är även funna i andra medeltida/historiska boplatslager i länet, t.ex. i Ås och Lövsåsen.



Knack-/slipstenar från Ås, Lövsåsen och två från Slyos. Jlm 97x24/1.

De funna eldstålen inom Slyos tillhör en typ som finns från yngre järnålder till sen historisk tid, dock med en viss koncentration till tidig medeltid (Keyland 1916: 207 ff). Den här typen av eldstål är den mest företrädde, framför typen med böjda skänklar, på medeltida boplatslager i länet, som Ås, Svedäng med flera. Om likheterna är kronologiska eller geografiskt betingade, eller om det är ren slump, är givetvis svårt att svara på utan större underlag än vad vi har idag. Dock är sammanträffandet slående.



Eldstål från Slyos, Svedäng och två från Ås. Jlm 97x24/3.

Makrofossilundersökningen

En makrofossilundersökning gjordes på ca 3 l jord tagen i husgrundens mitt vid och i eldstaden. Resultatet av analysen gav, förutom kol, sot och humus, två möjligen tre enbärskärnor. Enen är vanligt förekommande på hagmarker och är ytterligare en indikation för att området brukades för bete och slätter även under tidig medeltid (bil. 10).

Fosfatkarteringen

I syfte att kartlägga om det inom närområdet vid RAÄ 220 och RAÄ 222, fanns ytterligare anläggningar utfördes en fosfatkartering. Vid RAÄ 220 karterades ett 21 x 33 m stort område och vid RAÄ 222 ett 30 x 54 m stort område. Vid RAÄ 220 resulterade analysen i två mycket höga värden, vilka båda är belägna i eller på kanten till försänkningen omedelbart väster om husgrunden. Analysen gav även några högre värden i området nord-nordväst om husgrunden. I övrigt var värdena låga. Vid RAÄ 222 låg de högre fosfatvärdena inom det skogsklädda området ca 20-30 meter nordväst om skärvstenspackningen. Fosfatkarteringen gav som helhet en

svårtolkat bild, vid RAÄ 220 kan de högre värdena indikera platser för avfall, i försänkningen resp. nära det schakt som utgrävdes 1993 och som då tolkades till ett avfallslager (Heinerud 1998). Vid RAÄ 222 är de högre värdena mer samlade inom ett begränsat område och eventuellt indikerar de nya anläggningar. Emellertid är det ett problem att karteringen inte gav några högre värden vid de befintliga anläggningarna (bil. 6-7).

C14 analysen/Vedartsanalysen

Innan kolproverna skickades till Beta Analytic Inc. för analys och datering, sändes de till Vedlaboratoriet i Glava för vedartsanalys. Kolproverna visade på tall. Eftersom tallen har en hög egenålder måste detta beaktas i en diskussion kring ¹⁴C dateringarna. En hög egenålder kan innebära att dateringarna kan slå fel på flera hundra år, framåt eller bakåt (Danielsson 2000). Dateringarna från 1999 gav 1030-1260 e.Kr vid RAÄ 220 resp. 1190-1300 e.Kr vid RAÄ 222 (cal. med 2 sigma), (bil. 8-9). Trots felkällor överensstämmer dateringarna, relativt väl med den tidigare datering vid RAÄ 220 (820-930 e.Kr.) och med de tidigare fynddateringarna (bil. 8-9).

Diskussion

Husgrunden vid RAÄ 220 gav efter 1999 års undersökning ett mer samlat intryck än vid den tidigare undersökningen 1993. Byggnaden hade en storlek av minst 4,5 x 2,5-3 meter. Det var mest sannolikt en mulltimmerkonstruktion, d.v.s. huset stod direkt på marken utan syllstenar. Vid något tillfälle för ca. 800-900 år sedan övergav man huset. Vid undersökningen 1993 antogs att byggnaden hade brunnit. Detta grundades på de kraftiga kol- och sot stråken längs med sidorna. Emellertid, vid 1999 års undersökning, då hela husgrunden frilades, förefaller kol- och sotstråken utgöra en del av golvytan som helhet, vilka i sin tur utgör begränsningen på golvytan. Byggnaden behöver därmed inte ha brunnit, utan kan ha förfallit eller flyttats. Däremot kvarstår tolkningen om att detta sannolikt var ett eldhus/störös.

Under de senaste århundradena har området kring Slyos i huvudsak nyttjats för boskapsskötsel, fäboddrift och slätterverksamhet. De årliga översvämningarna av Härjån bidrog till en frodig grästillväxt i området, vilket gjorde området särskilt gynnsamt för slätter och bete. Under 1800-talets senare del var dessutom det aktuella undersökningsområdet ingärdat mellan två lopp av Härjån, området utgjorde därmed en ö som benämndes *Lövön* (Bäckström 1876-96). Detta gjorde även att boskapen kunde hållas i området utan stängsling, vilket naturligtvis ur flera aspekter bör ha varit gynnsamt.

Inom området har en viss odling förekommit, dock i en mycket liten skala, till förmån för boskapsskötsel och utmarksnyttjande med jakt och fiske, (Hülphers 1777:45, Modin 1949:141).

De historiska källorna tyder på att området kring Slyos användes för fäbod-drift under 1500-talets slut genom belägget av Snösvallen (*Snörsvaln* 1591). Men hur var det tidigare? Går det genom de senaste årens arkeologiska undersökningar att påvisa fäboddrift, betesgång och slåtterverksamhet under sen vikingatid - tidig medeltid?

De arkeologiska undersökningarna vid RAÄ 220 och 222 pekar på en mänsklig närvaro i området mellan 1000-1300 e.Kr. De tre gjorda C14-dateringarna inom området visar på ca 1000-1300, d.v.s. sen vikingatid och tidig medeltid och de äldsta typologiskt daterbara föremålen pekar på 11-1300-tal.

Beträffande näringen så förefaller boplatslagret vid 220 samt skärvstenspackningen vid 222, ha utgjort mindre hus som kan ha nyttjats vid slåtterarbete eller vid fäboddrift. Huset vid 220 var litet och av mulltimmerkonstruktion samt med ett relativt fyndfattigt kulturlager. Detta kan tyda på att bosättningen i huset har varit tillfällig, t.ex. använd under sommarperioden. Makrofossilundersökningen visade på enkärnor, som är vanliga i hagmarker, vilket även talar för slåtter- och betesmarker. Det är dock svårt att svara på om det har förekommit någon odling i området. För att kunna göra detta behöver man utföra en pollenundersökningen.

En sådan undersökning har nyligen utförts vid Trygåsvalen i nordöstra Dalarna, drygt en mil från Slyos. Undersökningen visade på en röjning- och bränningsfas med ökade förekomster av gräs-, en- och kornpollen i området omkring 1000 e.Kr. Detta tyder på en etablering av betesvallar, kombinerat med en småskalig odlingsverksamhet redan under slutet av vikingatid och i tidig medeltid. Omkring 1500 e.Kr. röjdes och brändes området igen och förutom en ökning av gräs-, och enpollen, börjar även hampa- och rågpollen uppträda i proverna. Under det senaste århundradet har betesgången och nyttjandet av de omkringliggande myrarna, med översilningar och grässlätter, minskat (Segerström, Hörnberg och Bradshaw 1996:44ff). En liknande näringsutveckling kan ha skett i Slyos, men naturligtvis måste liknande pollenundersökningar göras inom Slyosområdet för att kunna bekräfta detta.

I nuläget har vi även en lucka mellan den äldsta fasen och den senare som startar med etableringen av Snösvall i slutet av 1500-tal. Eventuellt har området varit öde under en 200-300 års period eller så är det brister i materialtillgången för den här tidsperioden. Eventuellt kommer detta att fyllas ut vid kommande undersökningar i området.

Sammanfattning

Under två veckor 1999 utförde Jämtlands läns museum tillsammans med Lillhärads hembygdsförening en arkeologisk undersökning inom Slyos. De senaste årens undersökningar och föremålsfynd har visat på att människor varit verksamma inom Slyosområdet, under mycket lång tid. De tre gjorda C14-dateringarna inom området ger tiden ca 1000-1300, d.v.s. sen vikingatid och tidig medeltid och de äldsta daterbara föremålen pekar på 11-1300-tal.

Beträffande näringen under den här tiden, så ser det i nuläget ut som om boskapsskötsel har varit den huvudsakliga näringen i området. Makrofossilundersökningen visade på enkärnor, som är vanliga i hagmarker, vilket talar för slätter- och betesmarker. Eventuellt kan småskalig odling ha förekommit, dock måste man utföra pollenundersökningar för att kunna bekräfta detta.

I nuläget, innan nya undersökningar har utförts, tyder lokaliseringen och de senaste århundradenas användning av området på att Slyos kan ha haft en liknande utveckling som Trygåsvalen, d.v.s. en tidig fäbodvall med i huvudsak betesdrift kombinerat med småskalig odlingsverksamhet.

Om det var Härjulf Hornbrytaren med familj eller ättlingar till honom som först levde och verkade i området kan vi inte svara på. Emellertid har de senaste årens undersökningar tydligt påvisat en tidigmedeltida, eventuellt senvikingatida, bosättning inom Härjulf domäner.

Tekniska/administrativa uppgifter för undersökningen 1999

Lst dnr 220-4762-99 (1999)

Ekonomisk karta 663 06

Koordinater 1382,2/6857,6 (RAÄ 220), 1382,3/6857,9 (RAÄ 222)

Höjd över havet: 555 meter

Undersökt yta 22 m² och ett 6,5 x 0,4 meter sökschakt.

Tidsåtgång: 96 arkeolog- och 134 grovarbetstimmar

Personal: Undersökningsledare var antikvarie Jans Heinerud och assistent var amanuens PG Bengtsson, Jämtlands läns museum. Från Lillhärads arbetscentrum deltog Alf-Gunnar Åslund, Ann-Sofi Backlund och Maria Sundberg.

Undersökning utfördes under tiden 2/8 - 17/8 1999.

Ritningar och fotografier förvaras i Jämtlands läns museums arkiv.

Referenser

- Andersson, K. 1987. Sägner om Härjulf Hornbrytare och Sliarosvellir. *Oknytt* 1-2/1987. Umeå.
- Bäckström, A.R. 1876-1896. Laga skifte på Lillherdals sockens större skifteslag. Upprättad åren 1876-1886. Lillherdal no. 59. Lantmäterimyndigheten. Östersund.
- Blom, R. 1947. Spännen och säljor. *Kulturen*. Lund.
- Callmer, J. 1977. Trade bead and bead trade in Scandinavia, ca 800-1000 A.D. *Acta Archaeologica Lundensia*. 11. Malmö.
- Danielsson, E. 2000. *Rapport över vedartsanalyser på material från Jämtlands län, Lillbärdals sn, Kyrkebryn 14:6, Raä 220 och Raä 222, Lövnäsullen*. Vedlab. Glava
- Eriksson, N-E. 1979. "Fjeldsallmanningen" och Lövhögenområdet. *Härdalsboken*. Sveg
- Eriksson, N-E. 1993. Sägner om Kettil Jamte och Härjulf Hornbrytaren. *Jämten*.
- Heinerud, 1998. *Rapport över arkeologisk undersökning av boplatsslager inom fornlämning 220, fyndområde av boplatsskarakter, Kyrkebryn 14:6, Lillbärdals sn, Härjedalens kn, Jämtlands län..* Jämtlands läns museum.
- Hemmendorff, O. 1979. Slyos och Härjulf Hornbrytaren. *Härdalsboken*. Sveg.
- Holm, O. 1999 *Supplement till Jämtlands och Härjedalens diplomatarium*. Landsarkivet i Östersund.
- Hülphers, A. Abr:son. 1777. *Samlingar til en beskrifning öfver Norrland. Tredje samlingen om Herjedalen*. Westeras.
- Hvarfner, H. 1958. Ett vendeltidfynd från Härjedalen. *Jämten*. Uppsala.
- Keyland, N. 1916. Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige. Gnideld, vrideld, slageld. *Fataburen*. Stockholm.
- Lundqvist, J. 1969. *Beskrivning till jordartskarta över Jämtlands län*. Stockholm.
- Nilsson, A. 1952. Lövsåskyrkan – en bondgård från medeltiden. *Jämten*.
- Nilsson-Tannér, P. 1968. *Härjedalen*. Allhems landskapsböcker. Malmö.
- Modin, E. 1949. *Härjedalens ortnamn och bygdesägner*. [Tredje uppl.]. Sveg.
- Segerström, U., Hörnberg, G. & Bradshaw, R. 1996. The 9000-year history of vegetation development and disturbance patterns of a swamp-forest in Dalarna, northern Sweden. *The Holocene* 6.1. Umeå.
- Sundström, J. 1989. Rika järnfynd från Härjedalen. *Arkeologi i skog, fjäll och bygd*. Östersund.
- Willenmark, K. 1986. *Rapport över provtagning för C14-analys i fångstgrop, fornl. nr. 51, Kyrkebryn 46:2 samt i en nyupptäckt busgrund på Lövnäsullen 1:18, Lillbärdals sn, Härjedalen, Jämtlands län*. JLM arkiv.

Fyndlista, RAÄ 220, inklusive fynd från 1993

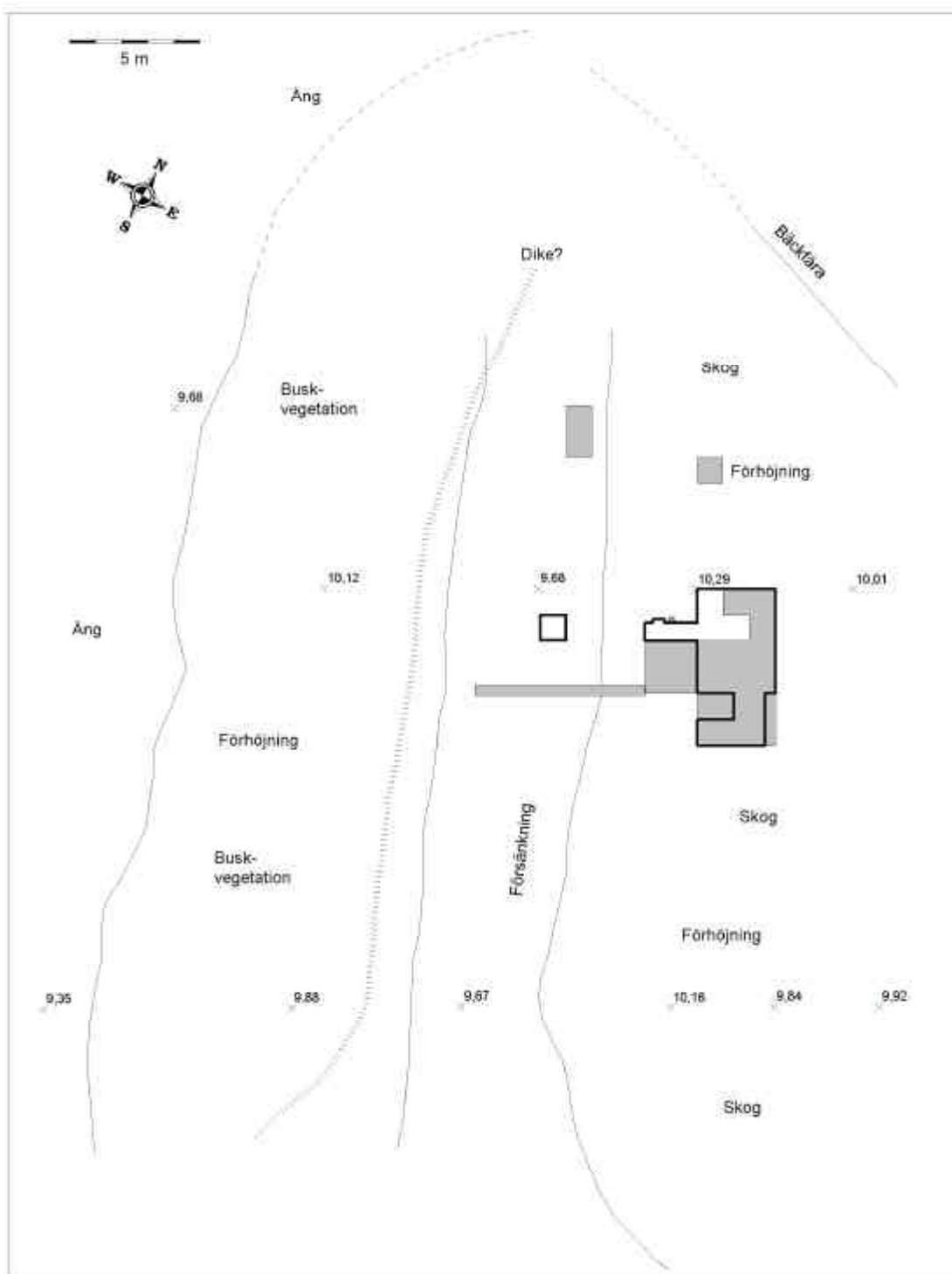
Sällfynd

Eldslagningsflinta, inom ruta x 191 / y 103
Brända ben, inom ruta x 190 / y 103 (3 gram)
Brända ben, inom ruta x 190 / y 104 (7,3 gram)

F1 Eldslagningsflinta, x 199,79/ y 100,7
F2 Bryne, x 199,35/ y 100,72
F3 Eldslagningsflinta, x 200,14/ y 100,2
F4 Knacksten?, x 190,9/ y 106,4
F5 Järnfragment, x 192,7/ y 107,2
F6 Pilspets, järn, x 200,64/ y 101,6
F7 Järnfragment, x 192,84/ y 107,04
F8 Bryne, x 188,24/ y 105,9
F9 Järnfragment, x 191,8/ y 105,8
F10 Bryne, del av, x 191,94/ y 106,4
F11 Pärla, x 192,4/ y 104,35
F12 Bryne, 3 delar, x 192,3/ y 99,5
F13 Eldslagningsflinta, x 192,5/ y 99,9
F14 Kvartsavslag?, x 193,34/ y 105,7
F15 Brända ben, 3 fragment, x 191/ y 105 (Sällfynd)
F16 Eldslagningsflinta, x 191/ y 105 (Sällfynd)

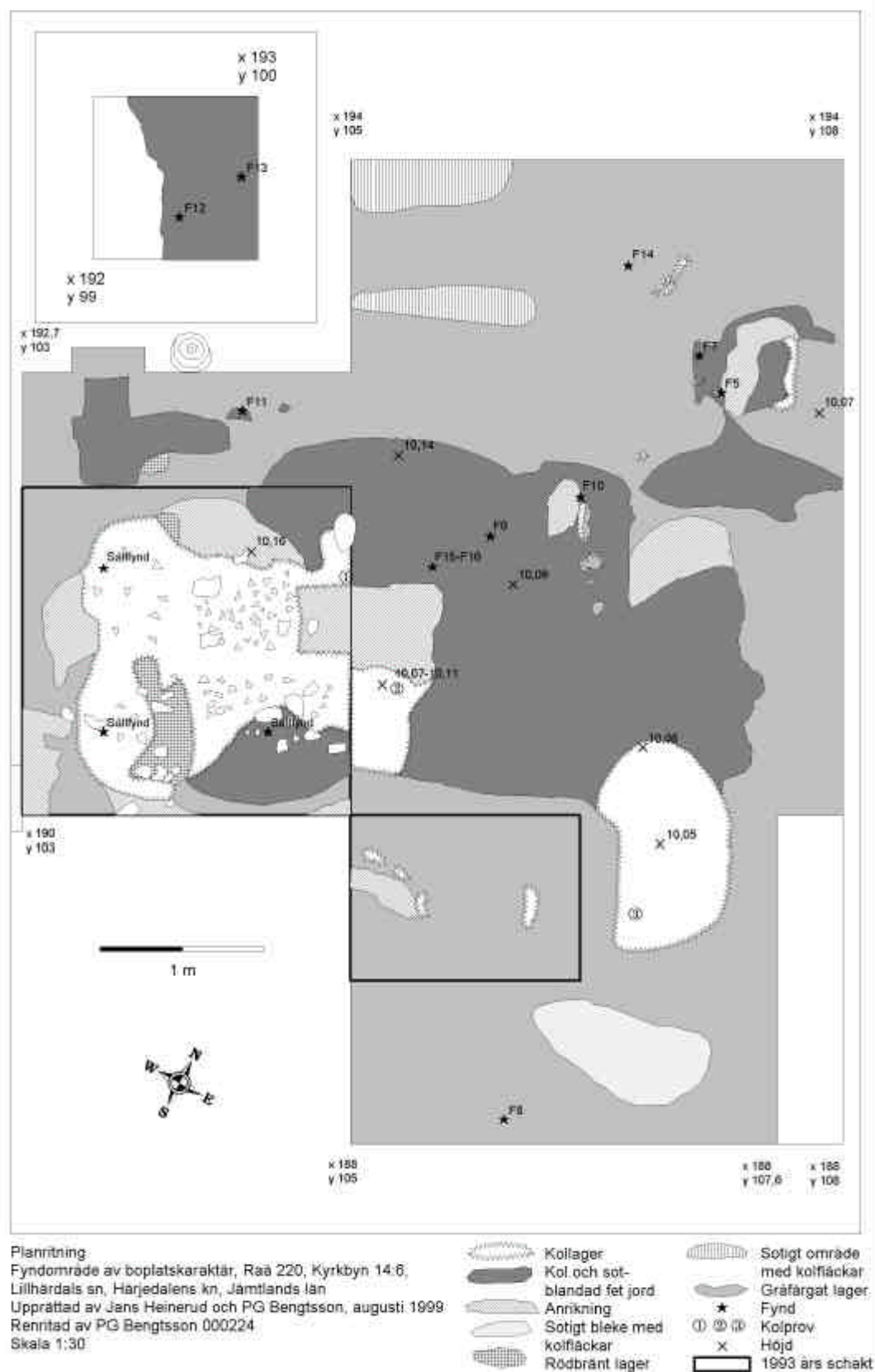
BILAGOR

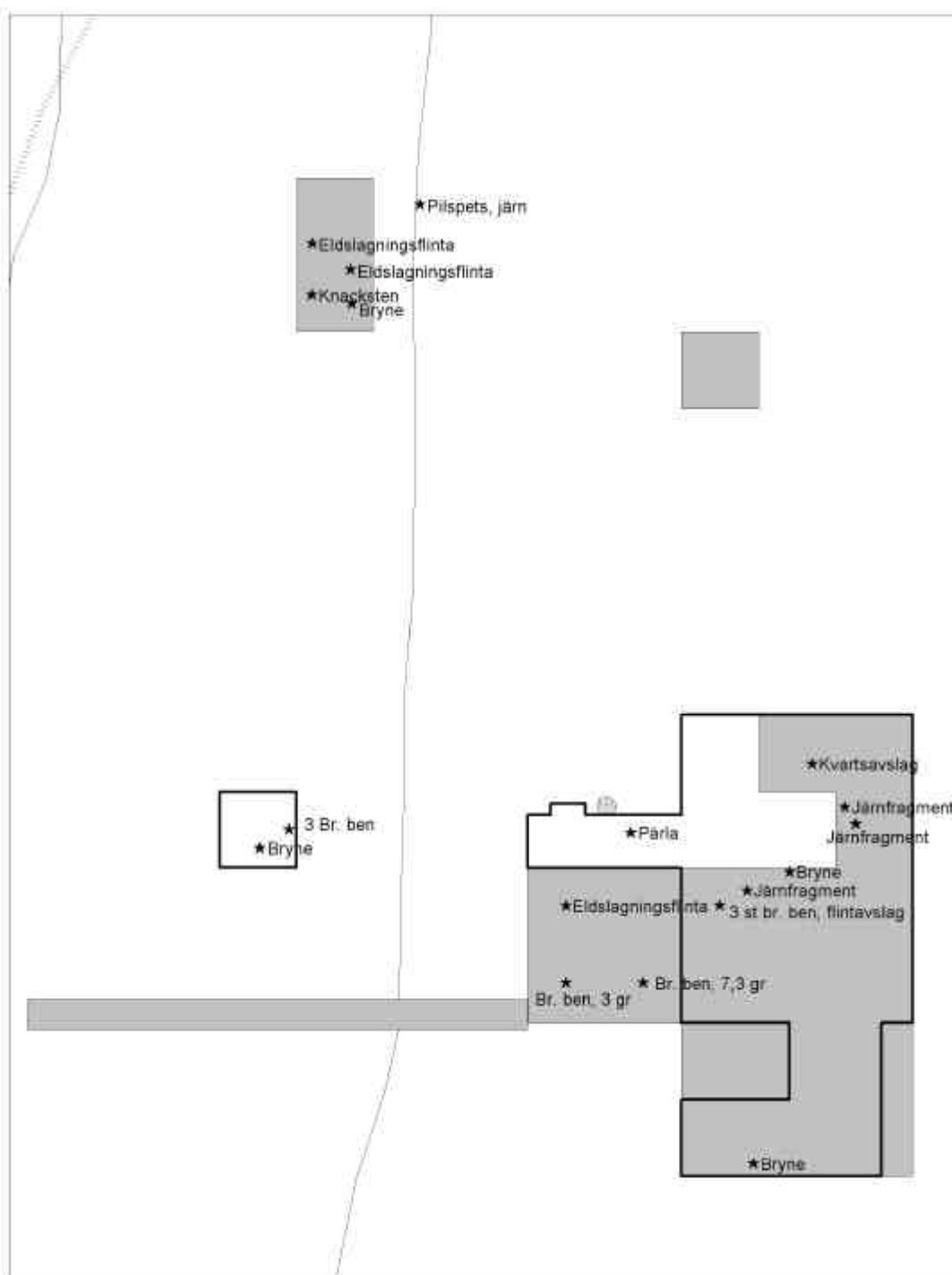
1. Översiktsplan och schaktplan över Raä 220, skala 1:200.
2. Planritning över RAÄ 220, skala 1:30.
3. Fyndspredningsplan över RAÄ 220, skala 1:70.
4. Översiktsplan över Raä 222, skala 1:300.
5. Schaktplan, sektionsritning och planritning över RAÄ 222, skala 1:300, 1:10, resp. 1:10.
6. Fosfatkarteringsplan över RAÄ 220, skala 1:200.
7. Fosfatkarteringsplan över RAÄ 222, skala 1:300.
8. C14-rapport, Beta
9. Kalibreringskurvor över ¹⁴C analyserna.
10. Makrofossilanalysrapport
11. Laga skifteskarta 1876-1896.
12. Elof Herrdins karta.
13. Text till Elof Herrdins karta.



Schaktplan
 Fyndområde av boplatsskäraktär, Raå 220, Kyrkbyn 14.6,
 Lillhärdals sn, Härjedalens kn, Jämtlands län
 Upprättad av Jans Heinerud och PG Bengtsson, augusti 1999
 Renritad av PG Bengtsson 000316
 Skala 1:200

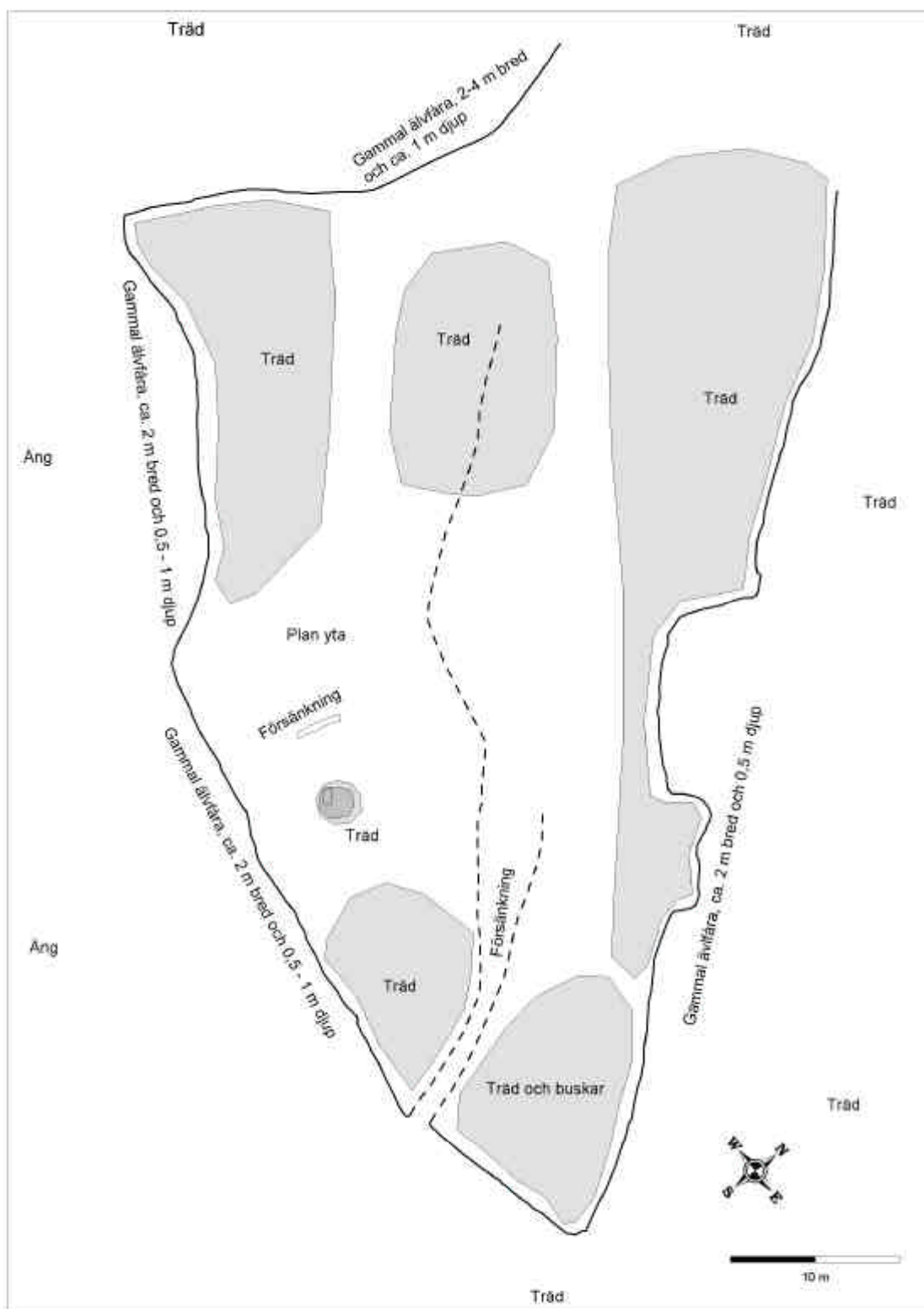
1993 års schakt
 1999 års schakt
 Höjd





Fyndspridningsplan
 Fyndområde av boplatsskarakter, Raå 220, Kyrkbyn 14:6,
 Lillhårdals sn, Härjedalens kn, Jämtlands län
 Upprättad av Jans Heinerud och PG Bengtsson, augusti 1999
 Renritad av PG Bengtsson 000316
 Skala 1:70

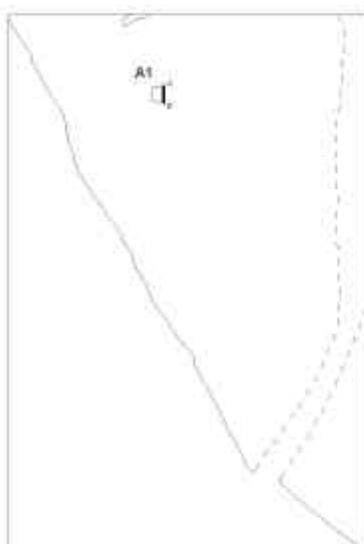
1993 års schakt
 1999 års schakt
 Fynd



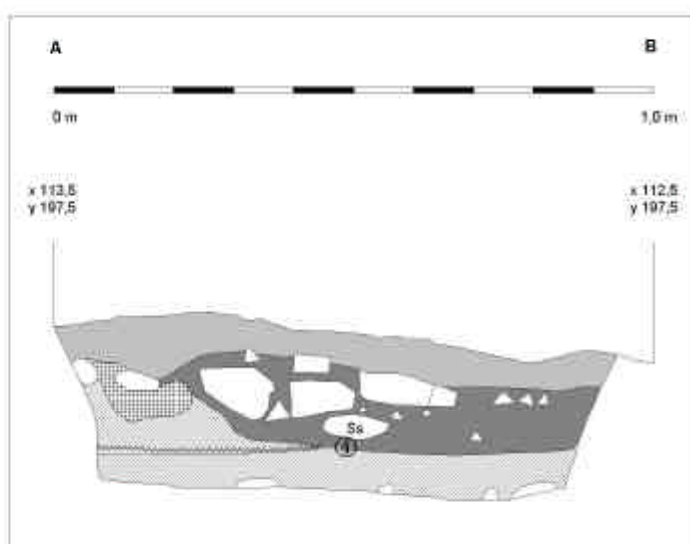
Översiktsplan,
Slyos, Skärvestensvarp, Raå 222,
Lillhärdals kyrkby 14.6, Lillhärdals sn,
Härjedalens kn, Jämtlands län

Skala 1:300
Upprättad av PG Bengtsson, augusti 1999
Renritad av PG Bengtsson, 000127

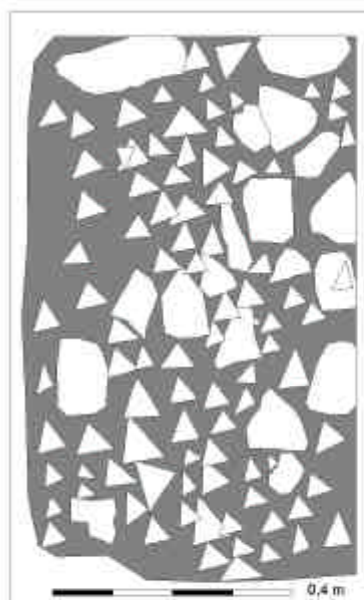
Skärvestens-
hög



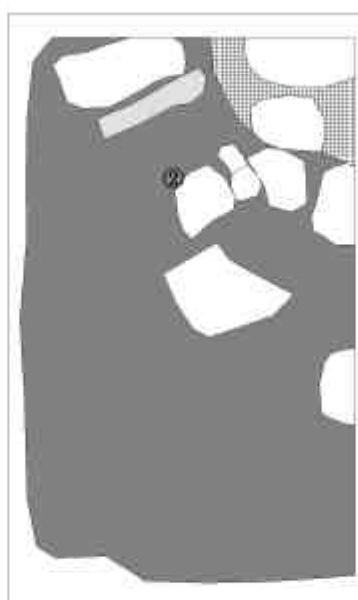
Schaktplan
Skala 1:300



Sektionsritning, A-B, mot NO
Skala 1:10



Planritning, A1, Dn1, efter avtorvning.
Skala 1:10



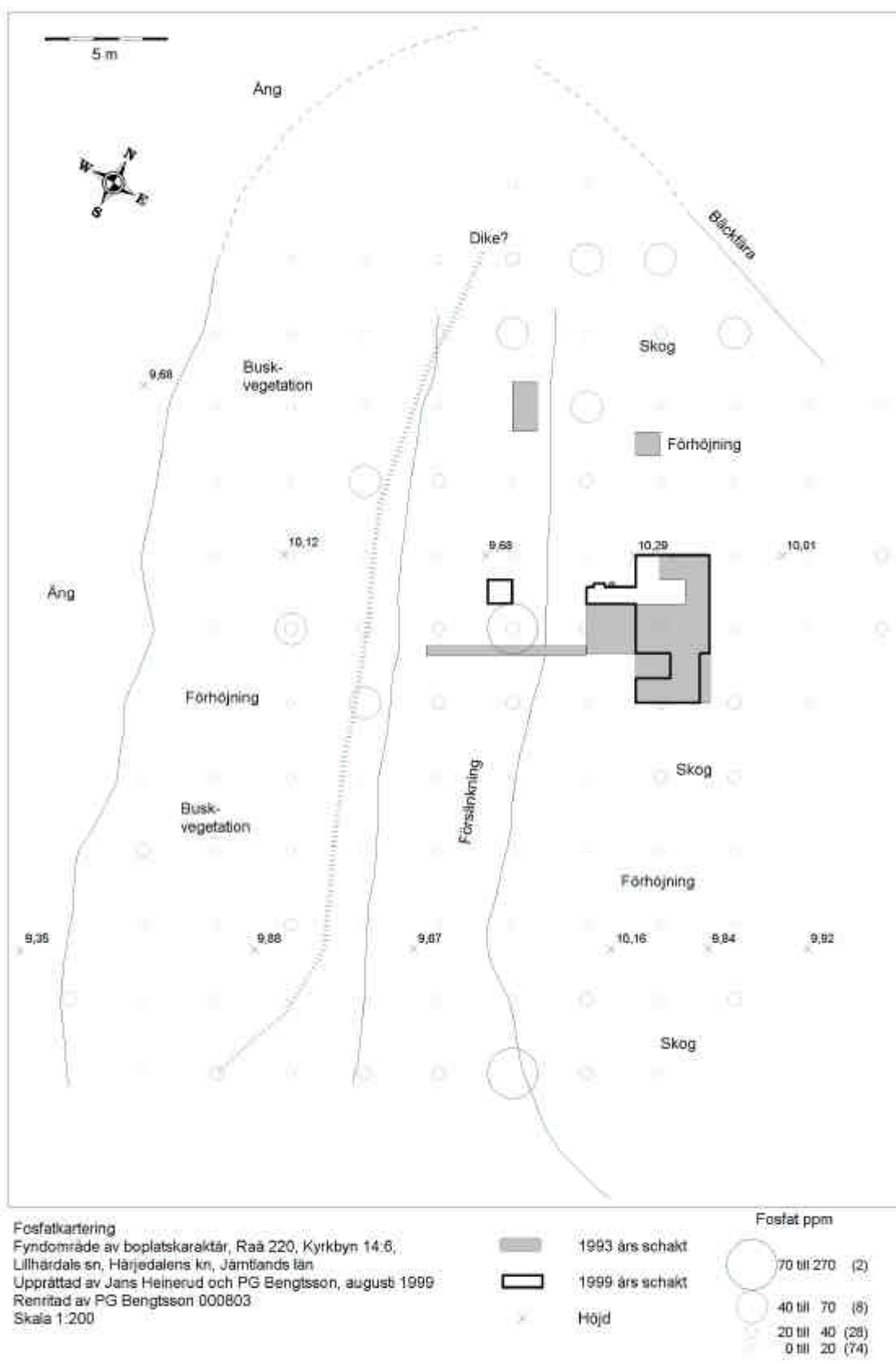
Planritning, A1, Dn2, ca. 10 cm under
markyta. Skala 1:10

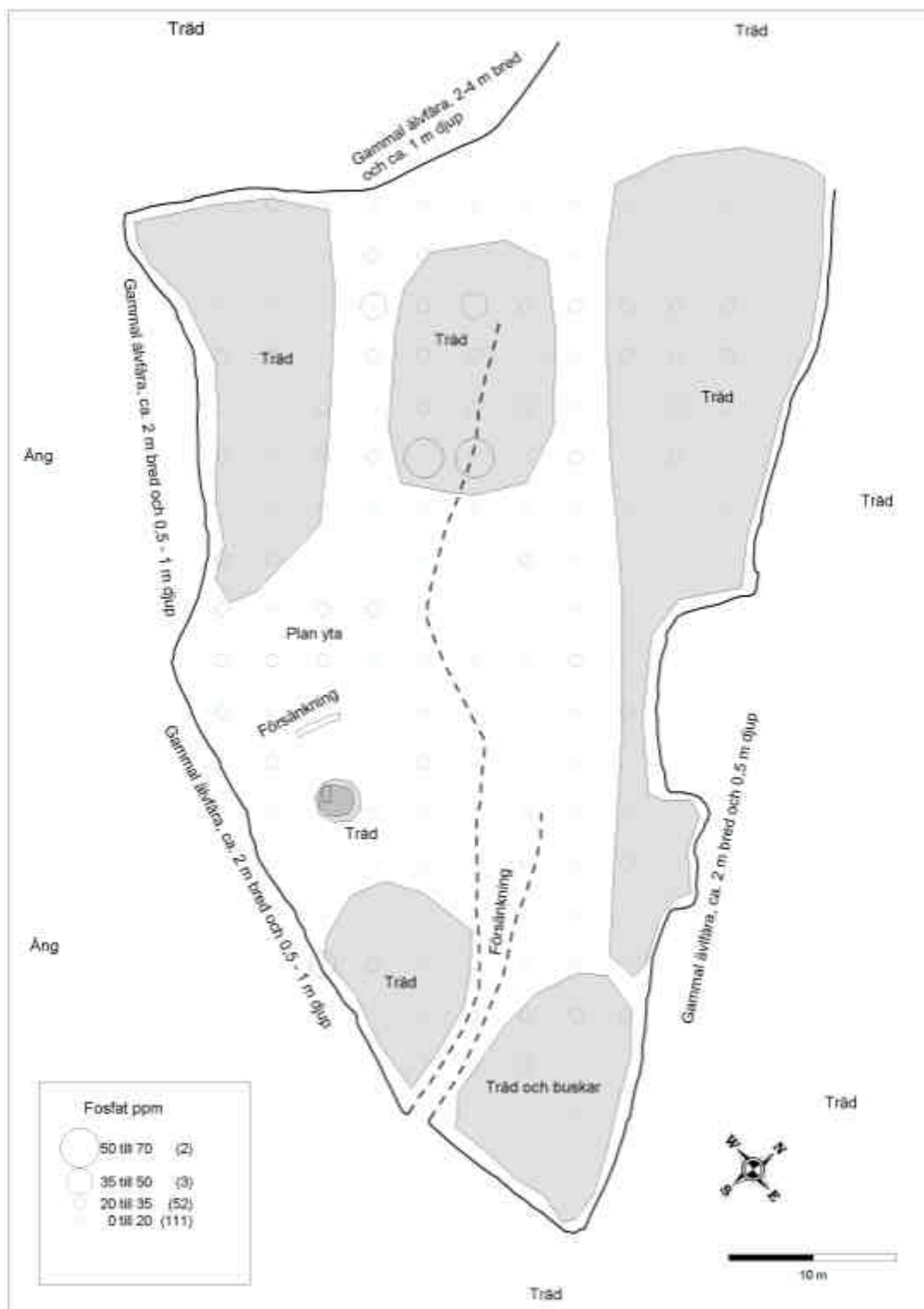


Planritning, A1, Dn3, ca. 15 cm under
markyta. Skala 1:10

Anläggning 1
Skärvstensvarp, Slyos, Raå 222,
Lillhårdals kyrkby 14:6, Lillhårdals sn,
Härjedalens kn, Jämtlands län
Upprättad av PG Bengtsson,
augusti 1999
Renritad av PG Bengtsson,
000131







Fosfatkartering,
Slyos, Skärvestensvarp, Raa 222,
Lillhårdals kyrkby 14:6, Lillhårdals sn,
Härjedalens kn, Jämtlands län

Skala 1:300
Upprättad av PG Bengtsson, augusti 1999
Renritad av PG Bengtsson, 000127

**BETA ANALYTIC INC.**

DR. M.A. TAMERS and MR. D.G. HOOD

UNIVERSITY BRANCH
4985 S.W. 74 COURT
MIAMI, FLORIDA, USA 33155
PH: 305/667-5167 FAX: 305/663-0964
E-MAIL: beta@radiocarbon.com

REPORT OF RADIOCARBON DATING ANALYSES

Dr. Jans Heinerud

Report Date: April 24, 2000

Jämtlands Låns museum

Material Received: March 13, 2000

Sample Data	Measured Radiocarbon Age	$^{13}\text{C} / ^{12}\text{C}$ Ratio	Conventional Radiocarbon Age (*)
Beta-141609 SAMPLE #: RAA220 ANALYSIS: AMS-Standard delivery MATERIAL/PRETREATMENT:(charred material): acid/alkali/acid	870 +/- 40 BP	-24.0 ‰	890 +/- 40 BP
Beta-141610 SAMPLE #: RAA222 ANALYSIS: AMS-Standard delivery MATERIAL/PRETREATMENT:(charred material): acid/alkali/acid	770 +/- 40 BP	-25.7 ‰	760 +/- 40 BP

NOTE: It is important to read the calendar calibration information and to use the calendar calibrated results (reported separately) when interpreting these results in AD/BC terms.

Dates are reported as RCYBP (radiocarbon years before present, "present" = 1950 A.D.). By international convention, the modern reference standard was 95% of the C^{14} content of the National Bureau of Standards' Oxalic Acid & calculated using the Libby C^{14} half life (5568 years). Quoted errors represent 1 standard deviation statistics (68% probability) & are based on combined measurements of the sample, background, and modern reference standards.

Measured $\text{C}^{13}/\text{C}^{12}$ ratios were calculated relative to the PDB-1 international standard and the RCYBP ages were normalized to -25 ‰. If the ratio and age are accompanied by an (*), then the $\text{C}^{13}/\text{C}^{12}$ value was estimated, based on values typical of the material type. The quoted results are NOT calibrated to calendar years. Calibration to calendar years should be calculated using the Conventional C^{14} age.



Makrofossilanalys av jordprover från Slyosvallen, Raä 220, Lillhärdal sn, Härjedalens kn, Jämtlands län.

Björn Oskarsson, Jämtlands läns museum.

3 jordprover tagna ur anläggningar och kulturlager har vattenfloterats och analyserats.

Proverna innehöll fr. 1 liter till ca 3 liter jord. I alla prover fanns sot, kol och mycket humus och rötter. Efter vattenflotering fanns mycket organisktmaterial kvar, varför allt material inte har analyserats.

Anläggning: 1.

2 enbärskärnor, *Juniperus communis*.

Jordprov norr om eld pall:

1 möjlig enbärskärna, cf *Juniperus communis*.

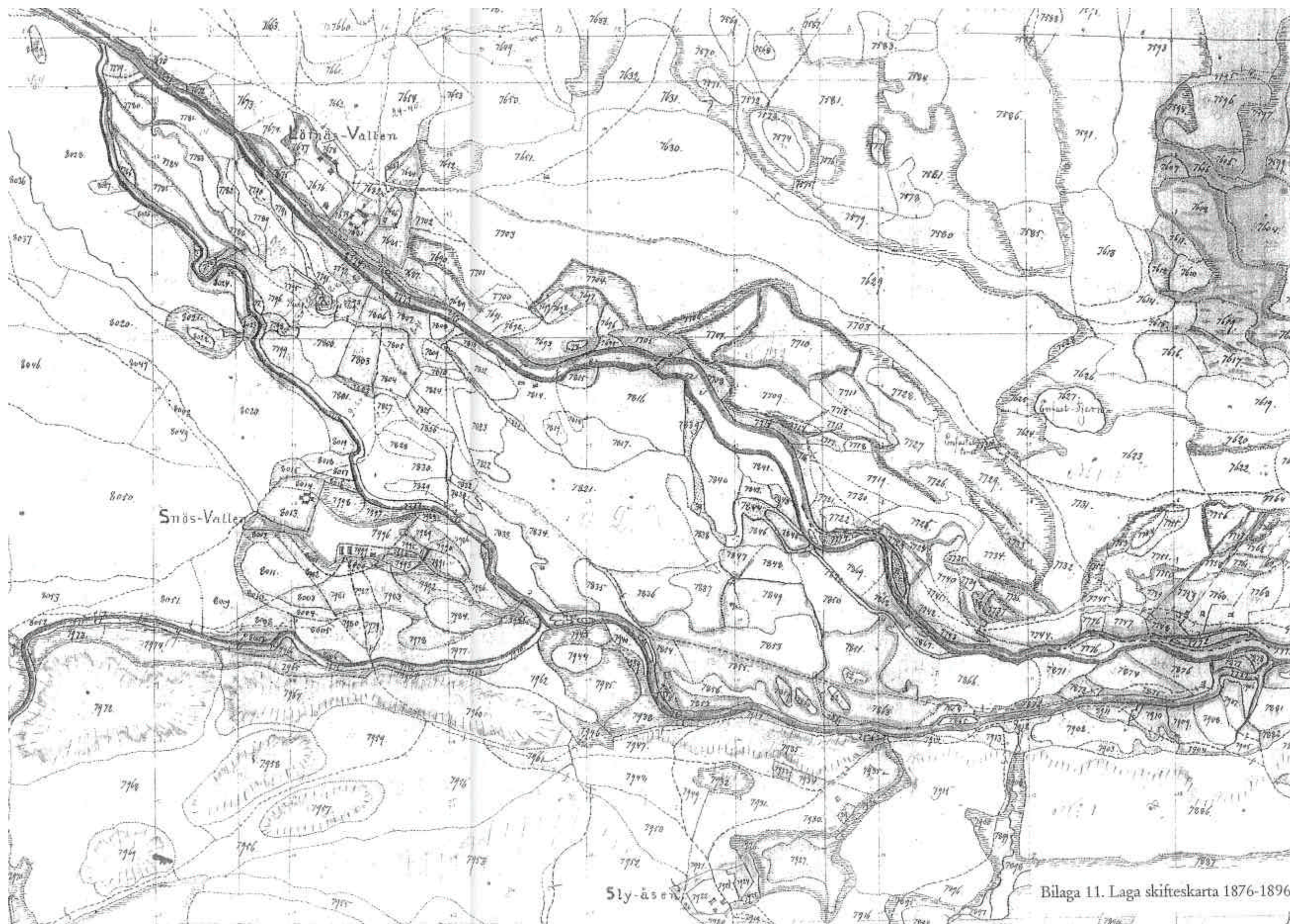
Material kvar.

Jordprov x 119/ y 105

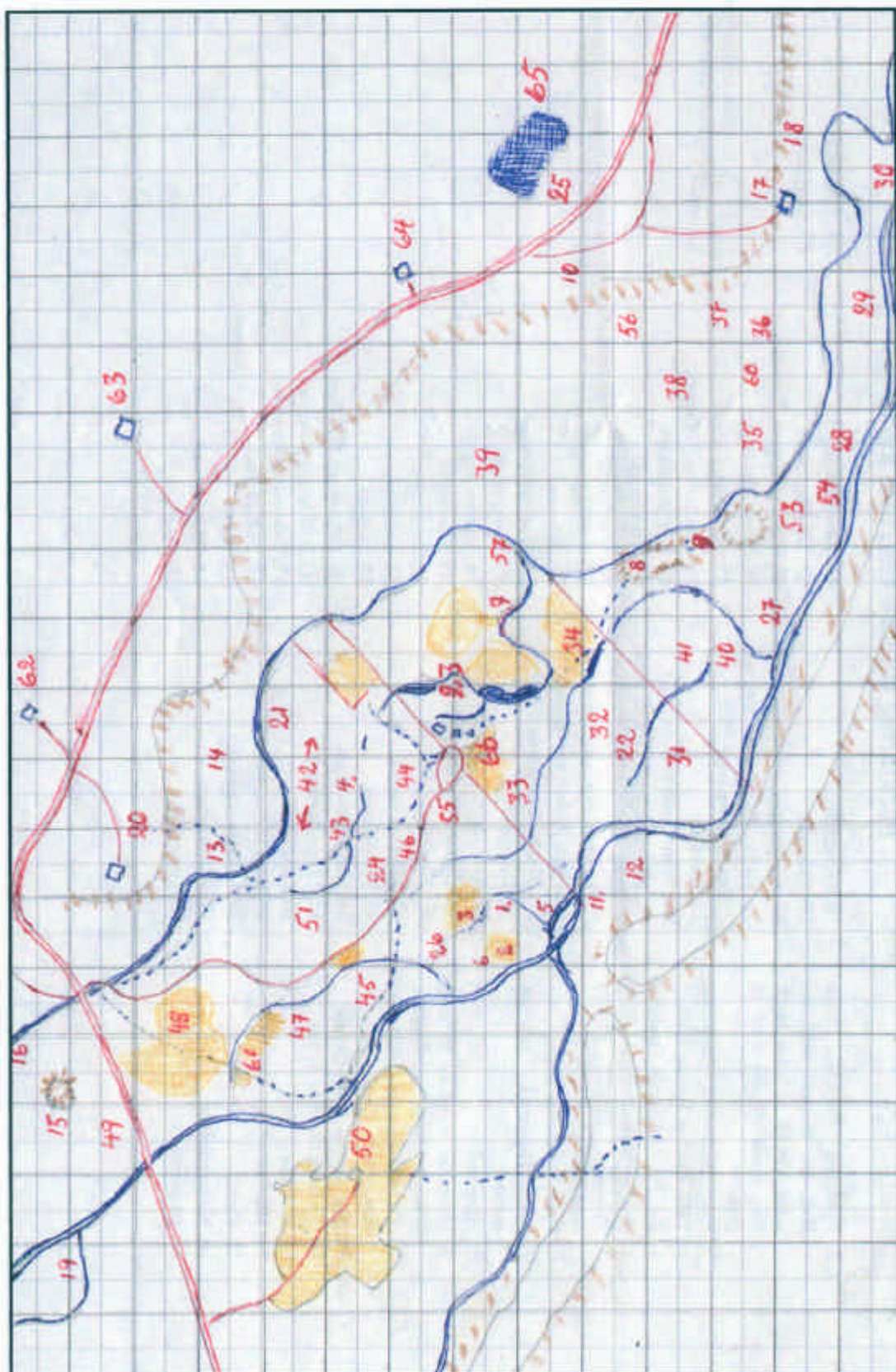
Inget material.

Material kvar.

Enen är vanligt förekommande på hagmarker. Enen har samlats in och använts till bl.a. enbärssdricka. enen är urdrivande och har även använts i medicinalt bruk



Bilaga 11. Laga skifteskarta 1876-1896



Elof Herrdins karta över Slys. Förklaring på nästa sida.

Förklaring till Elof Herrdins karta

1. Fyndplats. Pilspetsar, knivblad, div. föremål runt omkring. För 50 år sedan berättade gamla att där varit en gård.	18. Domkyrka.	41. Jöns-Mats-äng.	66. Enfasttjärn.
2. F.d. Andersvall, uppodlat 1942. Fynd av ägdrag 1942.	19. Valavall	42. Lill-Hög-äng.	67. Lövhunda
3. F.d. Per-Andersvall. Uppodlat på 1920-talet.	20. Bångbäcken.	43. Gammel-ängena, 5 stycken.	
4. Fyndplats. Eldstål, pilspets med järning.	21. Hällen, f.d. fabod. Ett hus stod kvar omkring 1800.	44. Sven-Olles-äng.	
5. Fynd. Sländrinssa av bly.	22. Blindåa	45. Ola-Drings-äng	
6. Fynd. Slaggstycke, två pilspetsar.	23. Slyås gamla fåra.	46. Per-Anders (Lilläng).	
7. Husgrund.	24. Härjens gamla fåra till omkr 1870.	47. Uppgårds-äng.	
8. Husgrund. Fynd ca 10 m åt söder, knivblad, bronsknapp.	25. Knutsöj. Fynd dressyrbetsel	48. Ruskäng.	
9. Ett 40-tal gropar fyllda med sten.	26. Fynd. Pilskäft vid dikning.	49. Lövnäs-äng.	
10. Enfastervall. Fynd. Eldstål.	27. Bångbäckens gamla fåra (?).	50. Konungs-äng.	
11. Kvännskale. Fynd av yxa.	28. Drängålvägar.	51. Snössvall	
12. Kalkälla	29. Rolv-Halvars-ålvögar	52. Hans-Märs-äng.	
13. Härtfritja	30. Gunnars-ålvögar.	53. Yttekvittsla.	
14. Kvitsla	31. Torg (äng)-ålvögar.	54. Halvars äng	
15. Konungshögen.	32. Pål-Pers-äng.	55. Störöstomt.	
16. Bäsniäset.	33. Skrubbs-äng.	56. Örn-äng.	
	34. Hans-Märs-äng.	57. Myrladan.	
	35. Lång-Olas-äng.	58. Griggöj.	
	36. Lill-Olas-äng.	59. Störöstomt. Pål-Pärs.	
	37. Jöns-Mats-äng.	60. Störöstomt (örmäng).	
	38. Lill-Hög-äng.	61. Störöstomt Jöns-Mats.	
	39. Kläves-äng.	62. Folkets hus.	
	40. Grigg-Lok	63. Heda.	
		64. "Byggnation"	
		65. Hagis.	

Gul

Område som tidigare har varit uppodlat.